Disambiguace několika českých slov pomocí Brillova taggeru

Přemysl Šrubař

Specifikace úlohy

Cílem je disambiguace (zjednoznačnění) několika vybraných českých slov pomocí *Brillova taggeru*. Jedná se o tato slova a jejich značky:

se	k3, k7
je	k5, k3
vedoucí	k1gM, k1gF, k2gM, k2gF
Jana	k1gM, k1gF

Příprava dat

Data byla získána z korpusu *Desam*. Pro každé vybrané slovo (se, je, vedoucí, Jana) v kontextu pěti řetězců (pět před i po vybraném slově), pouze značky (bez lematu).

Pro použití v *Brillově taggeru* bylo třeba získaný korpus upravit:

- Doplnit konkrétní značku za prázdné značky. Například tečka nebo čárka za větou je v korpusu *Desam* označena pouze lomítkem bez značky. Takovéto řetězce byly označeny značkou *ke*.
- Odstranit odsazení a prázdné řádky.
- Odstranit ostré závorky, kterými jsou označena vybraná slova. Např: <*Jana/k1gMnSc2*>.
- Vynechat řádky, které obsahují značky jako <*x*>, <*z*> apod.
- Doplnit značku ke slovům, která nejsou označkována. To bývají převážně slovní spojení jako například *Tyranosaurus Rex/k1gMnSc1*. Těmto slovům byla dána značka *ke*.
- Výskyt více lomítek za sebou přepsat na znak |.

Pro zjednodušení byl navíc u značek ponechán pouze druh slova a rod (pro rozlišení slova *Jana*).

Všechny tyto úpravy obstarává skript desam2brill.prl

Brillův tagger

Přeložený *tagger* (*win32*): Tagger Win32.zip.

Naučená data: SeJeJanaVedouci.zip.

Značkování pomocí Brillova *taggeru* probíhá zhruba takto:

- Všem slovům se přiřadí jejich nejčastější značka.
- Pomocí pravidel pro značkování neznámých slov se přiřadí značka i neznámým slovům
- Aplikují se kontextová pravidla – opravují se chyby.

Naučená data jsou v těchto souborech:

Soubor	*Popis*	*Příklad*
LR	Lexical-rules - Pravidla pro značkování neznámých slov. Naučený *tagger* obsahuje těchto pravidel 1207 (pro angličtinu zhruba 140).	**o char k5 5328.27817522851** Pokud se ve slově vyskytuje písmenko *o,* označkuj slovo *k5*
		k1 a fchar k1gF 1257.97859349202 Změň značku *k1* na *k1gF,* pokud se ve slově vyskytuje *a*.
		ní hassuf 2 k1gN 987.397887274155 Má-li slovo suffix *ní*, označkuj slovo jako *k1gN*.
		k5 v fgoodright k1gF 31.3566037735849 Změň značku *k5* na *k1gF,* pokud se napravo vykytuje slovo *v*.
CLR	Contextual-rules – Kontextová pravidla. Naučený *tagger* obsahuje těchto pravidel 448 (pro angličtinu zhruba 250).	**k2gF k2gI NEXT1OR2TAG k1gI** Změň *k2gF* na *k2gI*, pokud má jedno ze dvou následujících slov *k1gI*.
		k2gI k2gN NEXTTAG k1gN Změň *k2gI* na *k2gN*, pokud má následující slovo značku *k1gN*.
		k3gI k3gM PREV1OR2OR3TAG k1gM Změň *k3gI* na *k3gM*, pokud má jedno ze tří předchozích slov *k1gI*.
		k3 k7 PREV1OR2WD se Změň *k3* na *k7,* pokud je jedno ze dvou předchozích slov *se*.
BGL	Viz dále.	
TL	Viz dále.	

Ve všech souborech je použité kódování češtiny *Win CP 1250*.
Ve vstupním textu musí být všechny řetězce odděleny mezerou, včetně interpunkce. Například:

Po zápase řekl: "Cítím se dobře."

musí být:

Po zápase řekl : " Cítím se dobře . "

Také by měla být každá věta na samostatném řádku, ale není to nutné.
Učení *taggeru* trvalo přibližně 66 hodin. Z toho 56 hodin trvalo učení modulu pro značkování neznámých slov, které je napsáno v *perlu*. Učení kontextových pravidel je napsáno v jazyku *C*.

Naučený *tagger* si můžete vyzkoušet přes webové rozhraní.

Proces učení

Soubory nutné k učení (pod *Win32*): Learn_Win32.zip.

Většina utilit, které je třeba k učení, jsou napsána v jazyku *Perl.* Je také nutno použít některé základní programy *Unixu* : *cat, dos2unix, (g)awk, ls, mv, perl, rm, sort, tee, (unix2dos).*

I některé utility napsané v jazyku *C* vyvolávají systémové příkazy. Dokonce i *tagger.exe* vyvolává programy *cat* a *tee,* nastěstí ne při samotném značkování (bez použití volitelných přepínačů).

Pro učení pod *Win32* je proto vhodné nainstalovat *Cygwin* - některé programy *unixu* portované pro *Win32*. Pozor na program *sort*, který je součástí novějších *windows,* ale není kompatibilní s unixovským *sort* (přepínače *-rn)*. Bývá většinou v cestě.

Pokud nemáte nebo nechce instalovat *Cygwin,* stačí rozbalit archív CygwinCropped.zip do stejného adresáře jako archív *Learn_Win32.zip* a přidat soubor *RegCygwin.reg* do registrů (obsahuje pouze tři záznamy o mapování adresářů */usr/bin*, */usr/lib* a */*, které se namapují na aktuální adresář).

Učení *Brillova taggeru* se skládá ze dvou hlavních částí: hledání pravidel pro značkování

neznámých slov a hledání pravidel podle kontextu. K zahájení učení (všech částí) je možné použít skript

Learn.bat *corpus1 [[[[corpus2] corpus3] ..] corpus9]*

Kde *corpus1 .. corpus9* jsou korpusové soubory ve formátu *desam*. Je-li zadáno více souboru, jsou nejdříve spojeny dohromady.

Dále podrobněji:

Učení modulu pro značkování neznámých slov:

Před zahájením samotného učení je třeba nejdříve udělat několik úprav, případně vytvořit některé soubory:

Soubor	***Skript***	***Popis***	***Příklad***
Tagged	CrtTagged.bat	Převede korpus (v souboru *input*) z formátu *desam* na formát požadovaný *taggerem*. Upraví i konce řádků z /CR/LF na /LF.	
Tagged1 Tagged2	Split.bat	Náhodně rozdělí soubor *tagged* na *tagged1* a *tagged2* (po řádcích).	
Utagged Utagged1 Utagged2	CrtUntagged.bat	Odstraní všechny značky v souborech *tagged*, *tagged1* a *tagged2*. Výsledek je v souborech s prefixem *U*.	
BWL	CrtBwl.bat	Ze souboru *Utagged* vytvoří seznam všech slov a setřídí je podle četnosti.	se , . v na
SWL	CrtSwl.bat	Ze souboru *Tagged1* (první polovina korpusu) vytvoří seznam, obsahující slovo a jeho nejčastější značku (a počet, pouze pro informaci).	, kE 18430 se k3 16862 . kE 15686 je k5 10256
BGL	CrtBGL.bat	Ze souboru *Utagged* vytvoří seznam slovních dvojic. Tento soubor je výstupní, používá se při samotném značkování.	výfukovými plyny své podpisy zeslabení negativního stoprocentní jistotou

Všechny tyto skrpity lze dohromady vyvolat pomocí learnUnknownInit.bat.

Samotné učení se spustí souborem learnUnknown.bat. Vznikne tak soubor *LR*.

Učení kontextových pravidel

Učení kontextových pravidel musí být spuštěno až po učení modulu pro neznámé slova, protože využívá některé soubory vzniklé při učení tohoto modulu.

Soubor	*Skript*	*Popis*	*Příklad*
TL	CrtTL.bat	Ze vstupního korpusu *tagged1* (první polovina) vytvoří seznam, obsahující slovo a seznam všech jeho možných značek. První uvedená značka je ta nejčastější, pořadí ostatních není určené.	Jana k1gM k1gF Hradci k1gI podobným k2gI k2gN antika k1gF
FL	CrtFl.bat	Stejně jako *TL,* ale pro kompletní korpus *tagged*. Tento soubor je výstupní, používá se při samotném značkování.	
DTC	CrtDtc.bat	Aplikuje *tagger,* na soubor *Utagged2*. Vznikne tak korpus pro ověřování při učení (testovací množina).	

Všechny tyto skrpity lze dohromady vyvolat pomocí learnContextInit.bat.

Samotné učení se spustí souborem learnContext.bat. Vznikne tak soubor *CLR*.

Všechny (čtyři) výstupní soubory, které jsou třeba ke značkování, je možné zkopírovat do zvoleného adresáře pomocí copyOutput.bat. Dočasné soubory vzniklé při učení maže skript clearTmp.bat.

Kompilace modulů v *C* pod *Win32*

K překladu bylo použito GNU *Dev-C++* od *Bloodshed software*, knihovna *Libgw32c* (kvůli funkci *getopt*). *Dev-c++* nepodporuje více projektů v jednom řešení (*solutions*), proto je pro každý projekt vytvořen samostatný adresář. Pro použití *taggeru* s českými značkami a pro úspěšné přeložení bylo třeba udělat následující změny v původním kódu:

Start-state-tagger

- Ošetřen nesprávný počet parametrů (*null-exception*).
- Změněn algoritmus na počáteční značkování neznámých slov. Původně byla všechna slova začínající malým písmenem označena tagem *NN* a začínající velkým *NNP*. Nyní se všechna slova nejdříve označí tagem *k1*. (Obdobně byl upraven i skript *unknown-lexical-learn.prl*}

Final-state-tagger

- Ošetřen nesprávný počet parametrů (*null-exception*).

Tagger

- Přidán hlavičkový soubor *getopt.h* a knihovny *libgw32c.a*, *libole32*.a, *libuuid.a*. Kvůli funkci *getopt*, která není součástí *Dec-C++*. Tyto knihovny jsou distribuovány pod GNU licencí.
- Přidána přípona *.exe* k názvům modulů *start-state-tagger* a *final-state-tagger*.

Contextual-rule-learn

- Ošetřen nesprávný počet parametrů (*null-exception*).
- Funkce *tmpnam* nahrazena, protože vytvářela názvy začínající lomítkem a programy z *cygwin*u hledají takovéto soubory v aktuálním adresáři. Pomocné soubory se jmenují napevno *tmp1*, *tmp2*.
- Upravena cesta k programu *rm* z absolutní (*/bin/rm*) na relativní (v aktuálním adresáři).

Dosažená přesnost

Slovo	*Přesnost (%), získaná přiřazením nejčastější značky*	*Přesnost taggeru*
Libovolné		95.06
Jana, vedoucí, je, se	90.097	95.6
Jana	74.5	89.775
vedoucí	39.131	60.624
je	89.851	95.843
se	90.541	95.595

Slovo *vedoucí* je v korpusu nejméně zastoupené (cca 50 vět) a navíc se klasifikuje do čtyř skupin. Proto má nejmenší úspěšnost.

Úspěšnost *taggeru* pro libovolné slovo se zdá být větší, než pro některá zaměřená slova. To je nejspíše způsobeno tím, že se mezi libovolné slova započítávají i oddělovače slov (tečka, čárka), uvozovky a podobně, které mají vysoký výskyt (viz *BWL*) a 100% úspěšnost.

Tento dokument je ve formě html pdf.